

рідкісний і нехарактерний для пшениці озимої тип алелю Gli 1Dc, або його модифікація. До того ж, в електрофоретичному спектрі зразка в омега-зоні присутні специфічні компоненти, які раніше не були задіяні в генетичних дослідженнях при вивченні поліморфізму гліадину пшениці.

Для диференціації деяких зразків можна залучати також додатковий локус 2-Gli 1A. Так, генотипи ліній конкурсного випробування Лютесценс 35232 (індивідуальний добір із Еритроспермум *Septoria tritici* 91 / 04) та Лютесценс 36090 (Берегиня / *Erysiphe graminis* 134 / 2000 // Лютесценс 30125 (МПП Дніпрянка)) відрізняються саме за алелями цього локусу.

У ході проведених досліджень створено сорти: Економка, Миронівська сторічна (занесені до Держреєстру України) та МПП Дніпрянка, переданий для проходження формальної та кваліфікаційної експертизи в системі державного сортовипробування.

Таким чином, у селекції за стійкістю проти основних збудників хвороб пшениці розроблено та застосовано за використання штучних інфекційних фонів патогенів диференційований підхід до прискореного створення сортів з комплексною стійкістю проти основних збудників хвороб пшениці та доведена можливість ідентифікації і добору перспективних генотипів пшениці озимої за результатами аналізу запасних білків, які поєднують ознаки продуктивності та стійкості проти основних збудників хвороб.

УДК 635.63

ВАЖЛИВІСТЬ ЗБЕРЕЖЕННЯ СОРТУ ОГІРКА НІЖИНСЬКИЙ МІСЦЕВИЙ ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ ТРАДИЦІЙНОГО ПРОМИСЛУ І ВИКОРИСТАННЯ У СЕЛЕКЦІЙНІЙ РОБОТІ

О.В. Позняк, Ю.В. Ткалич, В.М. Несин

Дослідна станція «Маяк» Інституту овочівництва і багаторічності НААН

Як відомо, на території Ніжинського району Чернігівської області шляхом народної селекції створено сорт огірка Ніжинський місцевий, який був еталоном засолювального типу. На основі цього сорту розвивався славнозвісний ніжинський огірковий промисел. Ніжинські огірки як сорт і як торгівельна марка продукції (бренд) стали добре відомими і популярними в світі у ХХ столітті. У кінці ХХ століття вирощування сортів огірка ніжинського сорто типу в регіоні, як і в цілому в державі, припинилося через їх низьку стійкість проти пероноспорозу (несправжньої борошністої роси), епіфітотія якого спостерігається з кінця 80-х років минулого століття. Занепада через брак сировини й переробна промисловість, її відновлення відбувається на основі сортів іноземної селекції (переважно, хоч на сьогодні вже створений вітчизняний сортимент огірка з високими засолювальними якостями і відносною стійкістю проти згубного захворювання).

З метою збереження сорту огірка Ніжинський місцевий проводилась пошукова і селекційна робота науково-дослідними установами, що розташовані в регіоні, зокрема й Дослідною станцією «Маяк» Інституту овочівництва і баштанництва НААН.

На Селекційно-дослідній станції «Маяк» (тепер ДС «Маяк» ІОБ НААН), створеній в насінницькому радгоспі ім. Котовського в с. Крути Ніжинського району Чернігівської області за наказом Міністерства сільського господарства СРСР № 192 від 26 квітня 1974 року з метою удосконалення технології механізованого вирощування і збирання насіння овочевих культур та кормових коренеплодів в районах Полісся УРСР, з самого початку діяльності установи згідно тематичних планів проводили науково-дослідну роботу з сортом огірка народної селекції Ніжинський місцевий по вивченню різноманітних аспектів, зокрема проводили морфологічно-біометричний опис сортопопуляції, підтримання сорту у чистоті, селекційно-насінницьку роботу з сортопопуляцією. В теперішній час всі ці напрями відроджені і були включені в тематичний план досліджень на 2011-2015 рр. та на 2016-2018 рр.

Важливим етапом у дослідженні сорту огірка Ніжинський місцевий у сучасних умовах є його реєстрація в Державному реєстрі сортів рослин, придатних для поширення в Україні. Це пов'язано з тим, що, згідно з чинним законодавством, сорти, які не внесені в Держреєстр, не можуть вирощуватись на території України. У 2009 році до Державної служби з охорони прав на сорти рослин Дослідною станцією «Маяк» Інституту овочівництва і баштанництва НААН була подана Заявка на реєстрацію сорту і визнання установи його підтримувачем. Згідно повідомлення Держсортслужби № 2297 (лист № 7299 від 13.01.2010 р.) за заявкою № 09035002 від 20.05.2009 р. ухвалена назва сорту огірка «Ніжинський місцевий». У 2015 р. науково-технічна експертиза сорту в експертних закладах системи державного сортовипробування завершена успішно і Державною ветеринарною та фітосанітарною службою України прийнято рішення про виникнення майнового права інтелектуальної власності на поширення цього сорту (Наказ Держветфітослужби № 2620 від 30.12.2015 р.). Відтак сорт у 2016 р. офіційно внесено до Держреєстру України, а підтримувачем сорту визнається заявник - Дослідна станція «Маяк» Інституту овочівництва і баштанництва НААН (Свідоцтво про державну реєстрацію сорту рослин № 160878 від 13.06.2016 р.).

Сорт Ніжинський місцевий середньопізній: від сівби до початку плодоношення – 48 діб, насіння дозріває через 95-110 діб. Тривалість плодоношення 32 доби. Урожайність плодів 25 т/га. Стійкість проти пероноспорозу помірна – 5 балів. Смакові якості свіжих і солоних огірків високі – 5 балів. Стебла розгалужені, завдовжки 1,4-2 метри, листки середнього розміру з виїмчастими краями. Зав'язь видовжено-яйцеподібна і циліндрична зі щільним опушенням чорного забарвлення. Плід-зеленець видовжено-яйцеподібний, у поперечному розрізі – тригранний. Ребристість виражена добре. Горбики середнього розміру і великі. Забарвлення плодів зелене, з

повздовжніми смугами до 1/4-1/3 їх довжини. Зеленець завдовжки 11 см, у поперечному розрізі завширшки 4,4 см, індекс форми 2,5. Плоди-насітники коричневого забарвлення, сітка з вічками середніх або великих розмірів.

Рекомендовано вирощувати в відкритому ґрунті в умовах Лісостепу і Полісся України. Сфери впровадження: сільськогосподарські підприємства різних форм власності і господарювання, приватний сектор.

Стосовно новітнього сортименту огірка Ніжинського сорто типу, варто зазначити, що в останні роки до Державного реєстру сортів рослин, придатних до поширення в Україні, внесені селекційні розробки, створені науковцями ДС «Маяк» ІОБ НААН, а саме: гібрид Джекон F₁, сорти Дарунок осені і Ніжинський дар; гібрид Сармат F₁ і сорт Ніжинський 23 передані до системи державного сортовипробування для проведення кваліфікаційної експертизи.

Важливим напрямом діяльності науковців Дослідної станції «Маяк» Інституту овочівництва і баштанництва НААН є розроблення рецептів і способів соління плодів огірка, зокрема з використанням широкого асортименту пряно-смакових і ароматичних рослин: конкурентоспроможних сортів, створених в установі, а також дикорослих видів. Так, у 2015 р. отримано патент на оригінальний спосіб соління і така робота в установі продовжується.

Отже, з упевненістю можна стверджувати, що славнозвісний сорт огірка Ніжинський місцевий, який був еталоном засолювального типу протягом кількох віків - до кінця ХХ століття, не залишиться в історії краю, він де-факто відроджений і збережений, триває масштабна селекційна робота щодо його поліпшення. Відтак, й відродження огіркового промислу на його основі (і новітніх формах ніжинського сорто типу з притаманними класичному сорту властивостями) – цілком реально.

УДК 633.71

ГЕНЕТИЧНІ РЕСУРСИ ТЮТЮНУ І МАХОРКИ

Савіна О.І., Шейдик К.А., Ковалюк О.М.

Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет»

Раніше махорку вирощували для отримання дешевого курильного матеріалу, більш міцного, ніж тютюн, і з більш грубим своєрідним смаком. Махорка вироблялася у вигляді махорки-крупки, що складалася з подрібнених частин листка і бадилля. Але, у зв'язку з великою конкуренцією тютюну виробництво махорки в тодішніх країнах ССРСР в 1977 р. майже повністю перестали вирощувати, в той час виробництво махорки займало лише 15% від всього об'єму курильної продукції. В теперішній час махорку можна вважати зниклою культурою на заміну якій вирощують тютюн. Незважаючи на це - серед численних видів роду *Nicotiana* махорка була і залишається рекордсменом за вмістом нікотину, та в залежності від сорту, умов